

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са IX научног скупа младих филолога Србије, одржаног
8. априла 2017. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година IX / Књ. II

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

Проф. др Милош Ковачевић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Драган Бошковић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Владимир Поломац, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Никола Бубања, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Јелена Петковић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Биљана Влашковић Илић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Анђелка Пејовић, *Филолошки факултет, Београд*
Проф. др Ала Татаренко, *Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко“, Лавов, Украјина*
Проф. др Миланка Бабић, *Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и
Херцеговина*
Проф. др Михај Радан, *Факултет за историју, филологију и теологију, Темешвар, Румунија*
Проф. др Димка Савова, *Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска*
Проф. др Душан Маринковић, *Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, Хрватска*
Проф. др Персида Лазаревић ди Ђакомо, *Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија*

Одговорни уредник

Проф. др Маја Анђелковић
Доц. др Мирјана Секулић

Рецензенти

Проф. др Јеленка Пандуревић, *Филолошки факултет, Бања Лука*
Проф. др Маја Анђелковић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Часлав Николић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Проф. др Душан Живковић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Наташа Половина, *Филозофски факултет, Нови Сад*
Доц. др Милка Николић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Јелена Арсенијевић Митрић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Биљана Влашковић Илић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Јасмина Теодоровић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Марија Лојаница, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Марина Петровић Јилић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*
Доц. др Мирјана Секулић, *Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац*

Зборник радова са IX научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 8. априла 2017. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година IX / Књ. 2

О ДВЕ КЊИГЕ ЗБОРНИКА СА ДЕВЕТОГ НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ

На Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу одржан је 8. априла 2017. године Девети научни скуп младих филолога Србије. Тако смо дошли на врата десетогодишњици, када ћемо с правом моћи рећи да је постао традиционалан, са сталном, непромењеном темом: *Савремена проучавања језика и књижевности*. Још нешто повезује свих тих девет година скупа, а то је да од првога па до овога деветога научног скупа младих филолога на њему не учествују само млади филолози из Србије, мада их је из Србије највише, и то како са Института за српски језик САНУ тако и са готово свих државних и приватних факултета у Србији. На сваком од одржаних скупова, па и овом деветом, осим младих филолога из Србије и Републике Српске учешће узму и млади филолози из других европских земаља. На овом деветом научном скупу младих филолога било је учесника из Аустрије, Грчке, Италије и Пољске, што је најбољи показатељ колико овај скуп обједињује славистичко-србистичка истраживања младих из различитих европских земаља. На деветом скупу младих филолога с рефератима су учествовала 123 млада филолога, од чега 49 с лингвистичким темама, а 74 с темама из књижевности. Скуп је традиционално радио у језичким и књижевним секцијама, с тим да је на овоме скупу језичких секција било пет, а књижевних чак седам, у просеку са десет референата.

Велики број учесника и ове године захтева да се реферати штампају у два тематски спецификована зборника: у првоме су окупљени реферати који припадају области савременог проучавања језика, док се у другоме штампају на скупу презентовани радови што припадају области савременог проучавања књижевности. Будући да се сваки рад уврштен у зборник рецензира, нормално је да сви на скупу поднесени реферати нису добили „зелено светло“ за објављивање. То је, међутим, и онима чији су реферати уврштени и онима чији реферати нису задовољили критеријуме рецензента подстрек да на наредним скуповима буду бољи: првима да се одмере у односу на резултате постигнуте у претходној години, другима да завреде да им радови буду и штампани.

Пошто је општа тема скупа доста широка, готово да нема ниједне лингвистичке или књижевне области којој није посвећен неки од радова у зборнику. И не само што радови покривају све области лингвистичке и књижевне науке, него они показују методолошко богатство у анализи различитих тема. Свако ко се буде користио зборницима са скупа, лако ће уочити велики број традиционалних и модерних методолошких приступа у различитим језичким и књижевним (под)дисциплинама који су примењени у радовима у обема свескама овога зборника. Радује нас да радови младих филолога што их доносе две свеске зборника са Деветога научног скупа показују да младалачка жеља за науком и њеним изазовима представља добар мотив за научно усавршавање и напредак. Томе је најбољи показатељ списак учесника са првих неколико научних састанака младих филолога: данас је већина њих већ докторирала, и са рефератима учествује на најзначајнијим националним и међународним скуповима, сигурно се стално подсећајући научних почетака на скупу младих филолога. Исто желимо и учесницима Деветога научног скупа, очекујући их на овогодишњем јубиларном – ДЕСЕТОМ.

О ДРУГОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ СА ДЕВЕТОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ

Другу књигу зборника *Савремена проучавања језика и књижевности* чине радови књижевно-антрополошког дела Осмог научног скупа младих филолога, који су задовољили критеријуме рецензентске процедуре и одобрени за штампу. Скуп је одржан 8. априла 2017. год. на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу, а на њему је учествовало 74 излагача из земље и иностранства.

Као и претходних година, тема научног скупа била је постављена тако да млади филолози могу несметано да се фокусирају на предмете својих примарних истраживања, као што је пружила и могућност за различите врсте преиспитивања, преразмишљавања и актуелизовања одређених тема. Сходно управо овим афирмативним могућностима, истраживачки корпуси, како се може приметити и из излаганих и из публикованих радова, јесу врло разнолики и подразумевају разноврсне културолошке обрасце и различите националне књижевности.

Као већ вишегодишња константа, и сада је приметна тенденција упоредних проучавања, утврђивања поетичких паралелизама, са примесима интердисциплинарности која, по дефиницији, треба да допринесе целовитијем погледу на свет књижевности, начинима његовог функционисања и деловања. Некада и „натегнута” примена нарочито савремених књижевних теорија ипак недвосмислено говори у прилог томе да ће временом неискство бити превазиђено управо очигледном жељом истраживача да овладају неопходним теоријским поставкама и њиховој функционалној примени. Такође, донекле охрабрујућа је и чињеница да се постепено увећава интересовање за бављење средњовековном књижевношћу и фолклористиком, и то не само као делом културне баштине него и бављење још неистраженим а врло занимљивим интертекстуалним везама.

Дакле, без обзира на евентуалне несавршености излаганих и публикованих радова, а које проистичу из недовољног искуства у бављењу научним радом и начинима синтезе, неоспорна је и похвална жеља и смелост да се у времену тенденција квантификације научних достигнућа начини искорак ка квалификативним својствима науке и нарочито хуманиситике као њеног оплемењујућег сегмента.

Крагујевац, март 2018.

Проф. др Маја Анђелковић

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09(082)

82:81'42(082)

82.09(082)

НАУЧНИ скуп младих филолога Србије Савремена проучавања језика и књижевности (9 ; 2017 ; Крагујевац)

Савремена проучавања језика и књижевности : зборник радова са IX научног скупа младих филолога Србије, одржаног 8. априла 2017. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Књ. 2 / [одговорни уредници Маја Анђелковић , Мирјана Секулић]. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2018 (Београд : Јасен). - 321 стр. : илустр. ; 24 cm

На насл. стр.: Година IX. - Тираж 150. - Стр. [5]: О две књиге зборника са деветог научног скупа младих филолога Србије / Милош Ковачевић. - Стр. [7]: О другој књизи зборника Савремена проучавања језика и књижевности са деветог научног скупа младих филолога Србије / Маја Анђелковић. - Аутори: стр. 353-357. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на страним језицима уз сваки рад.

ISBN 978-86-80796-16-1

а) Српска књижевност - Зборници б) Књижевност - Дискурс анализа - Зборници с) Компаративна књижевност - Зборници

COBISS.SR-ID 259957772

САДРЖАЈ

- О ДВЕ КЊИГЕ ЗБОРНИКА СА ДЕВЕТОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5
- О ДРУГОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА *САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И
КЊИЖЕВНОСТИ* СА ДЕВЕТОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7
- Николина Туцуш*
ФЛОРАЛНА СИМБОЛИКА У КУЛТНИМ СПИСИМА
ПОСВЕЋЕНИМ СВЕТИМ БРАНКОВИЋИМА / 13
- Наташа С. Дракулић*
ЈЕРИНА БРАНКОВИЋ ИЗМЕЂУ ИСТОРИЈЕ И УСМЕНЕ ТРАДИЦИЈЕ / 23
- Јелена Ђ. Весковић*
ПРИПОВЕСТ О АВРАМУ И ИСАКУ У БИБЛИЈСКОЈ,
АПОКРИФНОЈ И ДРАМСКОЈ ОБРАДИ / 35
- Милош П. Живковић*
ПОЕТИКА ПРИЧЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ (*СТЕФАНИТ
И ИХНИЛАТ, ЖИТИЈЕ ВАРЛААМА И ЈОАСАФА, ФИЗИОЛОГ*) / 45
- Младен Ђурчић*
ОДНОС ПРЕМА НАРОДНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ
У КЊИЗИ О ЗМАЈУ ЛАЗЕ КОСТИЋА / 55
- Јована Јосифовић*
ЗОДИЈАКАЛНА ЦИКЛИЧНОСТ У ОПУСУ РАСТКА ПЕТРОВИЋА / 63
- Луна Градинићак*
ПРОБЛЕМ ОКРЕТА У МИЉКОВИЋЕВИМ
ПЕСМАМА О ОРФЕЈУ И ЕВРИДИЦИ / 73
- Милош Макевић*
БУГАРСКИ ПРЕВОДИ *ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА* (СА ОСВРТОМ НА
КУЛТУРОЛОШКО-СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТ ПРЕВОДА) / 81
- Ивана Пејковић*
EXEGI MONUMENTUM КАО АУТОПОЕТИЧКИ ИСКАЗ
КОД ХОРАЦИЈА И ПУШКИНА / 87
- Јелена М. Тодоровић*
РОМАНТИЧАРСКИ ЕЛЕМЕНТИ У ПУШКИНОВОЈ ПОЕМИ *ЦИГАНИ* / 95
- Јована Костић*
ПРВИ ПРЕВОДИ КОНСТАНТИНА КАВАФИЈА НА СРПСКИ
ЈЕЗИК: УПОРЕДНА СТИЛСКА АНАЛИЗА / 105
- Драган Бабић*
РАТ ЈЕ ОТАЦ СВИХ СТВАРИ:
ПРВИ СВЕТСКИ РАТ КАО ПОЧЕТАК И КРАЈ *ДНЕВНИКА
О ЧАРНОЈЕВИЋУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ* / 117
- Дајана Милованов*
ФИГУРА ОЦА У ПРОЗИ БРУНА ШУЛЦА И ДАНИЛА КИША / 129

Марија Шљукић
ПРОЗАИДЕ, ИГРЕ РЕЧИМА И ПОНАВЉАЊЕ РЕЧИ У РЕФРЕНСКОЈ
ФУНКЦИЈИ КАО ДОМИНАНТНЕ ОДЛИКЕ КОЛУБАРСКЕ ТРИЛОГИЈЕ
РАДОВАНА БЕЛИ МАРКОВИЋА НА СЕМАНТИЧКОМ НИВОУ / 139

Снежана С. Николић
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ ДУШАНА МАТИЋА У КОНТЕКСТУ ДРУШТВЕНЕ
И ПОЛИТИЧКЕ СТВАРНОСТИ ПРВЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА / 151

Иван Базрђан
КОМПАРАТИВНИ АСПЕКТИ ДРАМЕ ДРЖАВНИ НЕПРИЈАТЕЉ
БРОЈ 3 ВЛАДИМИРА ВЕЛМАРА ЈАНКОВИЋА / 163

Сузана Симић
ЛИК МИЛОША ОБРЕНОВИЋА У ДРАМИ РУЖЕЊЕ
НАРОДА У ДВА ДЕЛА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА И
МЕМОАРИМА НИЋИФОРА НИНКОВИЋА / 175

Јована Радековић
ФУНКЦИОНАЛНА ВИШЕСТРУКОСТ ПЕСНИЧКЕ СЛИКЕ
„МРТВИХ ЉУБАВНИКА” У ЕУРИПИДОВОЈ АЛКЕСТИДИ / 181

Растико Лончар
ЖАК ЗАКС – *NOM DE GUERRE* АЛЕКСАНДРА ПОПОВИЋА / 191

Мирко Шешлак
ФРАНКЕНШТАЈНОВ КОМПЛЕКС И ПОЈАМ ЉУДСКОСТИ У
РОМАНИМА ФРАНКЕНШТАЈН МЕРИ ШЕЛИ И САЊАЈУ ЛИ
АНДРОИДИ ЕЛЕКТРИЧНЕ ОВЦЕ ФИЛИПА К. ДИКА / 199

Гордана Божићевић
ПОСТМОДЕРНИСТИЧКА ТЕОРИЈА ЖАНА БОДРИЈАРА
И РОМАН БЕЛА БУКА ДОН ДЕ ЛИЛА / 211

Милица Миловановић
КОНЗУМЕРИЗАМ КАО МОТИВ У РОМАНУ
ЛОЛИТА ВЛАДИМИРА НАБОКОВА / 223

Милош Арсић
ФИЛОЗОФИЈА ЈАКОБА БЕМЕА У РОМАНУ КРВАВИ
МЕРИДИЈАН КОРМАКА МАКАРТИЈА / 233

Никола М. Буран
РОДНО-ИДЕОЛОШКА МЕЂУРЕВИЗИЈА ДИСКУРСА „АМЕРИКАНСТВА”
И „ЈЕВРЕЈСТВА” У РОМАНИМА СОЛА БЕЛОУА / 243

Бранка Б. Огњановић
МИТЕМА ЧУДЕСНОГ СНА У НЕМАЧКОЈ ФОЛКЛОРИСТИЦИ
И АМЕРИЧКОЈ ПРИЧИ *РИП ВАН ВИНКЛ* / 253

Невена Банковић
МАГИЈА У РОМАНУ ВОЉЕНА ТОНИ МОРИСОН / 261

Милица Абрамовић
ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ У ПРОЗИ КУРТА ВОНЕГАТА / 271

Драгана Мишковић
НОВОИСТОРИЈСКО ТУМАЧЕЊЕ ОСМЕ ПРИЧЕ СМРТИ
АРТУРОВЕ СЕР ТОМАСА МАЛОРИЈА / 281

Владимир Станковић
ИСТРАЖНИ ПОСТУПАК У РОМАНУ ОБЈАВА
БРОЈА 49 ТОМАСА ПИНЧОНА / 291

Павлина З. Мијатовић Појић
КАВАБАТИНА ЕСТЕТИКА У РОМАНУ СНЕЖНА ЗЕМЉА / 301

Тамара Б. Крстић
КРИТИКА ПОСТСОВЈЕТСКОГ ПОТРОШАЧКОГ ДРУШТВА
У ДЕЛИМА ВИКТОРА ПЕЉЕВИНА / 311

Исидора Каловић
МОТИВ СЛОБОДЕ У РОМАНИМА МАРИЈА ВАРГАС ЉОСЕ / 317

Светлана Штевановић
ФУЕНТЕСОВО ВИЂЕЊЕ УЛОГЕ МАЛИНЋЕ
У МЕКСИЧКОЈ ИСТОРИЈИ / 327

Моника Бала
КОНСТРУКЦИЈА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА У АУТОБИОГРАФСКИМ
НАРАТИВИМА БУКОВИНСКИХ МАЂАРА / 341

Наташа С. Дракулић¹
Нови Сад

ЈЕРИНА БРАНКОВИЋ ИЗМЕЂУ ИСТОРИЈЕ И УСМЕНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Рад се бави историјским и литерарним ликом српске деспотице Јерине Бранковић као и њеним проклетством што јој приписују народна епика и предање, с настојањем да се укаже на узрочно-последичне везе између факата и фикције. При томе се пажња посвећује традиционалним представама о жени и њиховом утицају на стварање изузетно неповољне слике о Јерини Бранковић, углавном атрибуираној као „проклета”. Разматра се њена моћ која често иступа из фемининог, приватног оквира деловања и продире у маскулин, јавни домен.

Кључне речи: Јерина Бранковић, проклетство, историја, предање, моћ.

У традиционалној култури Срба и других Јужних Словена жена се поима као негативна страна читавог низа дихотимија, она је осећање наспрам разума, тело наспрам душе, природа наспрам културе, објект наспрам субјекта. За њу се везују приватан домен деловања, затворен простор и послови у кући или њеном окружју, а основна функција готово да јој се у потпуности своди на биолошку. Сматра се слабом, нечистом, непоузданом и непредвидљивом. Због тога се формира мишљење да треба да буде пасивна и у сваком смислу потчињена мушкарцу као нижа природа. У књижевности се често неповољно приказује, а грех се неретко доводи у директну везу са женским принципом. Стога народ није имао обичај да благонаклоно посматра жене које су се мешале у државне послове. Деспотица Јерина Бранковић окарактерисана је стајаћим епитетом „проклета”, а на њу је бачена сва кривица за пропаст српске средњовековне државе. Разлога за овако негативну ознаку има више, али је њихова веза са историјским чињеницама сложена. Проклета Јерина једна је од најизразитијих јунакиња српске народне књижевности, која се налази између старих веровања о женском, амбивалентном и вилинском, као и околности из којих је потекла потреба да се особине с њима у вези баш њој припишу. С обзиром на то да се уз историјски животопис деспотице Јерине Бранковић помиње и њена фолклорна биографија, јасно је да се граница између стварног и измишљеног не може сасвим јасно сагледати, иако се на појединим местима да назрети. Већина историчара који су се бавили падом српске деспотовине били су принуђени да у предмет свог проучавања, поред старих докумената и других извора, уврсте и народне песме и предања где се јавља јунакиња готово по правилу маркирана као Проклета Јерина.² Пре него што се приступи грађи, овде ће бити дат преглед историјских

¹ natdrakulic@gmail.com

² Тако се, на пример, значајна студија Мила Вукчевића *Ђурђева Јерина у традицији и науци* (Вукчевић 1934) у потпуности заснива на анализи грађе из народне књижевности. Чак се и савремени историчари често осврћу на народне песме, приповетке и предања (Павловић 1980, Спремић 1992). Чини се да је готово немогуће поменути име српске деспотице, а да се притом не захвати усмена традиција.

података о њеном животу, као и политичкој ситуацији тадашње српске државе, на основу чега је могуће одредити неке од кључних разлога за негативно осликавање њеног лика у народној књижевности.

Јерина (Ирина или Ирена) Бранковић потиче из племићке византијске династије Кантакузин. Иако је њено порекло на више места затамњено, историчари након детаљног проучавања закључују да је њен прадеда био Јован, деда Матија, а отац Теодор Кантакузин (Ферјанчић 1987: 178). У Србију је доведена из Солуна у којем се њена породица настанила 1383. године. Имала је више браће и сестара од којих су за српску средњовековну историју значајни Тома и Георгије Кантакузин. Обојица су у Смедерево дошли за сестром. Георгије Кантакузин је био надзорник изградње смедеревског утврђења, а Тома Кантакузин је чак учествовао у одбрани Смедерева. Поред њих двојице, у престоници српске деспотовине се у том периоду настајују и други Грци, њихов прилив је тада био већи него раније, у складу са отвореношћу деспота Ђурђа Бранковића ка Византији, али и довођењем византијске племкиње на српски двор. Удаја византијске принцезе Јерине Кантакузин за Ђурђа Бранковића према бележењима српских летописа одвила се 26. децембра 1414. године (Ласкарис 1997: 100). Ђурађ Бранковић добија деспотско достојанство тек након женидбе, 1429. године од цара Јована VIII Палеолога. Њих двоје су имали петоро деце: Мару, Гргура, Стефана, Лазара и Кантакузину. Ипак, сматра се да је Мара Бранковић Јеринина пасторка, односно ћерка из Ђурђевог првог брака са трапезунтском принцезом. Док је она била удата за турског султана Мурата II, њена сестра Кантакузина је била жена цељског грофа Улриха II. Синови Гргур и Стефан били су ослепљени у турском заробљеништву. Оца је наследио Лазар, ожењен Јеленом Палеолог. Гргур је имао ванбрачног сина Вука³, а Стефан је био ожењен Ангелином с којом је имао два сина: Ђорђа⁴ и Јована. Лазар није имао мушке деце, сходно томе, наследио га је Стефанов старији син Ђорђе, који је нешто касније предао деспотско достојанство млађем брату Јовану. Јерина Бранковић је у српској средњовековној држави била носилац друштвене моћи. Да је учествовала у државним пословима, документовано је архивском грађом. Током Ђурђевог боравка у Угарској, али и након његовог повратка, Дубровчани су јој се обраћали поводом појединих проблема, затраживши да се повуку „новштине“ уз напомену да она може остварити њихове жеље, да то заправо и јесте у њеној надлежности (Спремић 1992: 510–511). Осим тога, када је Михајло Силађи заробио деспота Ђурђа Бранковића, затражено је да се као талац пошаље његова жена, поред три жива сина: „На слободу је пуштен истом, кад је његова жена деспотица Јерина дошла мјесто њега за таоца у Биоград“ (Олесницки 1943: 23). У томе се виде значај и углед које је уживала. Оваквом позицијом деспотице нису били задовољни нити народ, нити властела. Сву одговорност за пропаст српске средњовековне државе усмена традиција њој приписује, као жени носиоцу власти која залази у мушки домен деловања. Негативном осликавању Проклете Јерине доприноси и чињеница да је била странкиња, византијска племкиња од које се зазирало. Изнурен и осиромашен сталним наметима и кулучењем током двогодишње изградње Смедерева (1428–1430), народ је упамтио једино оно што је превазишло његово искуство, Грке ангажоване око радова, као и Јерину са браћом који су их надгледали. Свој гнев искаљују испредајући приче о Јерининим злодели-

ма, проклињући за све што су истрпели оно што им је неразумљиво и од чега стрепе – жену властодршца, притом још и странкињу. Након Ђурђеове смрти, 24. децембра 1456. године дошло је до породичних несугласица око наследства. Ова свађа је, чини се, настала не само поводом престола већ и због поделе деспотове имовине и блага. Пошто је након Лазаревог доласка на власт остатак породице био обесправљен, Јерина Бранковић је, покупивши део иметка, заједно са Маром, Гргурем и братом Томом Кантакузином кренула у бекство из Смедерева. Јерина је тада и умрла, 3. маја 1457. године, највероватније у Руднику, а остали успевају да нађу уточиште у турској царевини, где их је примио султан Мехмед II, који је гајио изразито поштовање према својој маћехи, Мари Бранковић, турској султанији. Према неким историјским изворима, Јерину је убио син Лазар, насувши јој отров у салату (Никол 2010: 183). Без обзира на различита објашњења њене смрти, извесно је да је свој живот скончала током бекства на које се одлучила јер су јој права била повређена. Лазарева одговорност за њену смрт се у сваком случају не може одбацити.

У народној књижевности лик Јерине Бранковић заступљен је у већем броју жанрова: епским песмама, приповеткама и предањима. Овај рад почива на грађи од двадесет песама, од којих су најстарије оне испеване и записане у осамнаестом веку, из *Ерлангенског рукописа* Герхарда Геземана (Геземан 1987: 18, 21, 70) и *Народних пјесама из старијих, највише приморских записа* Валтазара Богишића⁵ (Богишић 1878: 9, 10, 11). Следе нешто млађе збирке из деветнаестог века: друга и трећа књига *Српских народних пјесама* Вука Стефановића Караџића (СНП II: 79, 81, 82 и СНП III: 1), а затим и друга књига *Српских народних пјесама из необјављених рукописа Вука Стефановића Караџића* (СНП II: 64, 87), потом оне Богољуба Петрановића (Петрановић 1867: 39, 40, 41) и Благоја Стојадиновића (Стојадиновић 1869: 14) и *Хрватске народне пјесме* чији су приређивачи Иван Броз и Стјепан Босанац (ХНП I/1: 66). Најзад, има и песама објављених у двадесетом веку из збирки Новице Шаулића (Шаулић 1929: 33, 45) и Николе Т. Кашиковића (Кашиковић 1951: стр. 141–159).

Приповетке и предања о Проклеtoj Јерини пронађени су у *Српском рјечнику* Вука Стефановића Караџића (СР: 254), потом *Кнежевини Србији* Милана Милићевића (Милићевић 2005: стр. 65, 180, 315, 316, 366, 526, 658, 713, 786, 1031) као и *Српским народним приповешкама* Веселина Чајкановића (Чајкановић 1999: 147). Сви ову јунакињу доводе у везу са изградњом различитих утврђења. Да је предање о Проклеtoj Јерини живо и крајем двадесетог века, показују теренска истраживања чији су резултати и прикупљена казивања објављени у књигама *Хисторијска усмена предања из Босне и Херцеговине* Влајка Палавестре (Палавестра 2003); *Нови записи народног песничства* великог броја сакупљача (Ђорђевић 1974) и *Приповешке и предања из Левча: нови записи* Снежане Марковић (Марковић 2003).

Кад су у питању прозни жанрови народне књижевности, Јерина Бранковић се у изабраној грађи без изузетка приказује као градитељка. Осим што се доводи у везу са изградњом Смедерева, у којој је заиста имала удела, њој се приписује и велики број других градова широм Србије. Поред тога што се Јерининим градом називају „зидине од старог града у Србији у нахији Јагодинској на лијевом бријегу Мораве“ (СР: стр. 147) њени су и град на Авали (Милићевић 2005: стр. 65), „стара градина изнад села Драгошевца“ (Милићевић 2005: стр. 180), „Градић

3 У народној књижевности је то Змај Огњени Вук.

4 У народним песмама наше грађе запамћен је према свом духовном имену Максим.

5 Иако је збирка штампана 1878. године, више њених песама потичу из старијих записа.

или кула на вису Тресци” (Милићевић 2005: стр. 316), „зидине од градића Бована” (Милићевић 2005: стр. 786). Број старих грађевина уз које се помиње Јеринино име је толики да Милан Милићевић, аутор *Кнежевине Србије*, док пише о граду на Островици, и сам закључује: „Народ, као обично, приписује и овај замак ‘проклетој’ Јерини, а можда с онолико исто права с колико и друге такве остатке” (Милићевић 2005: стр. 315). Чак се и Иларион Руварац пита: „Па како је и од куда је то, да се у Подунављу и у Шумадији скоро за сваку стару градину каже, да ју је градила Ђурђева Јерина?” (Руварац 1934: 305). Пошто народна предања помињу Јерину поводом различитих остатака старих здања, немогуће је не приметити да она нису инспирисана само конкретним историјским дешавањима, већ и старим веровањима о жени-владарки, односно жени-градитељки чији би пандан могла бити вила, амбивалентно демонско биће⁶. На Проклету Јерину се преносе разне вилинске особине, она има негативна обележја, од којих се посебно истиче њено проклетство, носилац је повишене моћи, подиже разне грађевине, као Византијка потенцијално може да представља биће с оне стране, опасно по друштвену заједницу. У једном предању Јерина чак намерава да гради мост преко Колубаре, од града Словца до брда Оштриковца с друге стране реке. Пре него што започне с тиме, испитује да ли је место погодно за такав подухват: „Али најпре отегне она крпу платна с брда на брдо, па пусти бену, па премости платном: ако бена здраво пређе, она да гради мост, а ако јој што буде, да одустане од своје намере” (Милићевић 2005: стр. 366). Тако од њене воље и „експеримента” зависи уређење простора. У овом случају закључује да је природу немогуће превладати. Њој је, као некаквом божанству, дато да успостави космос при чему је изражена моћ што није само друштвена, већ и блиска оној надљудској и исто тако није једино стваралачка, већ је и рушитељска; њој се приписује кривица за пропаст српске средњовековне државе, због чега је на њу и бачено проклетство. У групу предања о настанку разних градова, могу се уврстити и она где се описују тешки намети и кулчења српског народа током изградње Смедерева. Такво је, на пример, предање према којем је Проклета Јерина наредила да се камен доноси из моста Ждрело и Градац у Смедерево: „Све је, веле, стајао човек до човека, па додавао један другоме камен из руке у руку. За дванаест година, додаје прича, нико није смео јајце појести, него се сва јајца морала носити мајсторима, те су их они лупали у малтер смедеревског града” (Милићевић 2005: стр. 1031). Овде је градња јасно доведена у везу с данком уз својеврсну рестрикцију (одређена врста хране се носи радницима и њу нико не сме да једе у дугом временском интервалу од дванаест година), али и са кулуком (сви су људи ангажовани око градње што је изражено податком да њихова колона покрива велики простор: од Градца и Ждрела све до Смедерева). Овом предању је слична и народна приповетка „Проклета Јерина”, према којој је свако о Божићу морао да донесе по десну плећку од печенице. Народ дигне побуну након што му досади да први дан Божића не проводи код куће, већ у Смедереву, где се овај данак носио. Али малопомало, како су се приближавали месту где је требало супротставити се српској деспотици, група људи постаје све мања, из страха од суочавања са озлоглашеним владарком. На крају остане само један сиромашан човек који се препадне од појаве Проклете Јерине, јер она искрсава пред њим „сва у суву злату, а огрнула

се ћурком од свиле и златом извезеним, а око ње дворкиње” (Чајкановић 1999: 147). Он само успева да изусти како је народ одлучио да јој сада уз плећку доноси и ребра, а Јерина му, као уздарје, баца свој драгоцени ћурак и напуни џепове благом, па он задовољан одлази. Јунакиња је овде приказана толико надмоћно да пред њу скоро нико не сме ни да изађе, а камоли да јој се отворено супротстави. Њена нарочита појава такође улива страх, она према сопственом нахођењу може у тренутку од пуког сиромаша начинити богаташа. Народ овде не само да не сме да се побуне, већ сам нуди да трпи још теже данке из бојазни од жене-владарке с лошом репутацијом и натчовечанским изгледом.

Поред неколико предања и једне приповетке, у нашу грађу су ушле и епске народне песме. Оне се могу поделити у више група, по начину на који је лик деспотице Јерине Бранковић у њима приказан. Певачев став према њој варира: на појединим местима није негативно осликана; негде се опевају њена злодела али на њу још увек није бачена клетва, а у највећем броју случајева представља отеловљење злих сила, при чему јој се уз име припаја епитет „проклето”. При томе се степен негативитета повећава с растом њене друштвене моћи која је у патријархалној заједници резервисана за мушкарца.

У песми „Кад је Јанко војвода ударио Ђурђа деспота буздоханом” (Богишић 1878: 9) Јерина се назива искључиво „деспотовицом”. Она је окарактерисана кроз свој однос према мужу без икаквих негативних конотација. Сличан статус јунакиња има у песми „Кад је Ђурађ деспот ставио Јанка војводу у тамницу” (Богишић 1878: 10), где је и даље „Јерин[а] деспотовиц[а]”, односно „Јерина деспота Ђурђа”, још увек и самом номинацијом подређена мушкарцу којем припада, то јест, за којег је удата. Као послушна супруга искрсава и у песми „Слава Ђурђа Смедеревца” (Петрановић 1867: 39) у којој излази напоље да чека каквог путника-намерника да им спасе породичну славу, а као удовица у „Ђурђевој Јерини” (ХНП I/11: 66). Овде не добија место главног актера епске радње, нити има простора да се њен лик развије у искључиво позитивном или негативном смеру. Песма у којој Јерина Бранковић има наглашену улогу вишеструког миротворца јесте „Дијете Лазар и Турци под Будимом” (Шаулић 1929: 33). Као мајка и свекрва треба да пронађе начин на који ће задовољити снају разочарану удајом за нестасалог мужа „нејака дијете Лазара”. Најпре набраја сва материјална добра која ће наследити, међу којима је и седамдесет и седам градова. Међутим, силан иметак не задовољава Будимку девојку. До расплета долази у тренутку када Лазар одлази у рат из којег се враћа измењен до непознајљивости, прошавши кроз својеврстан обред иницијације и испит мушкости. По повратку своју жену готово убија од батина, док се Јерина узалудно труди да га умири. Он се обузда тек кад мајка изриче јаку клетву коју прати обнаживање: „Обадвије извадила дојке, / Стаде сина проклињати тешко, / Проклињати материном раном”. Јерина је овде делатна пре свега као саветодавац и посредник у породичним односима. Њена моћ је типично женска, изражена у статусу старијег члана друштвене заједнице, мајке и свекрве, чијој се вољи млађи морају повиновати. На самом крају песме манипулише сином изрицањем клетве пропраћеним показивањем делова тела којима се разликује од припадника мушког пола и то у најчистијем могућем смислу, алудирајући на дојење, односно мајчинство. На овај чин се одлучује тек у тренутку када јој ништа друго не преостаје, и тако спасава снаху од сигурне смрти.

Поред епских народних песама у којима деспотица Јерина Бранковић не излази из женског делокруга моћи и, сходно томе, нема негативних одлика, постоји и она група где су описани њени испадни и злодела, али јој и даље није

6 Јеленка Пандуревић то објашњава као „историзација[у]” архаичног модела, односно попуњавање митске матрице историјским садржајима и реминисценцијама” (Пандуревић 2012).

приписано проклетство. Такав је случај са једном песмом из збирке Валтазара Богишића (Богишић 1878: 11), затим свим песмама из „Ерлангенског рукописа” (Геземан 1987: 18, 21, 70), али и једном песмом из друге књиге „Српских народних пјесама” Вука Стефановића Караџића (СНП II: 81), из чега се може извести закључак да је у најстаријој групи изабране грађе ова јунакиња детерминисана ако не позитивно или неутрално, онда свакако као неко ко још увек није осликан најтамнијим бојама и неодојив од епитета „проклета”. Песма „Јерина жена Ђурђа деспота, њезина братаница и Дамјан Шаиновић” (Богишић 1878: 11) помера моћ ове јунакиње ка мушкој друштвеној улози. Наиме, она човеку који је нанео увреду њеној братаници Мари одузима слободу. Дамјана Шаиновића кажњава тако што га смешта у тамницу где га „мораше и гладињом и жедињом”. Ипак, Јеринина бруталност није немотивисана, јер преузима функцију чувара Мариног девојачког угледа. Такође, потчињена је своје мужу према чијем налогу мора да ослободи заробљеника. Још једна песма у којој се сукобљавају деспотица Јерина и Дамјан Шаиновић јесте „Дамјан Шаиновић погуби љубу” (Геземан 1987: 18), где јунакиња испољава развратну, разорну женску моћ, покушавајући да га заведе и нагна на грех речима: „Љуби мене, Дамјан Шаиновић!”. Он је одбија, при чему јој јасно ставља до знања да пре свега поштује владара: „а ја сам се Ђурђу заклињао / да ја Ђурђу врло право служим, / да му хиле никад не учиним / ни у граду ни у бјелу двору / а камоли да му љубу љубим!”. Јерина ће овде одреаговати драстичније него у претходној песми у којој, иако има казне, нема трагичне жртве, с обзиром на то да је тамо осрамоћена њена братаница у чију одбрану стаје, а не она сама. Најпре му прети: „вратићу ти жалост за срамоту!” а потом прави гозбу на коју позива властелу, па за трпезом, пред свима изјављује: „Здравица ти, Дамјан Шаиновић! / Ни у моје ни у твоје здравље, / већ у Јане, вјерне љубе твоје, / која љуби Ђурђа Смедеревца!”. Клевета је била ефектна, разјарен, Дамјан Шаиновић убија своју жену. Иако се Јерина овде показује као негативна јунакиња, на њу још увек није бачена клетва, она остаје у женском домену моћи, као осветољубива заводница и блудница, способна да кроз сплетке постигне оно што жели. Свакако, постоје и епске народне песме у којима Јерина почињава много теже грехе, али се још увек не атрибуира као „проклета”. Таква је, на пример, песма „Ђурђева Јерина и деспот Стефан” (Геземан 1987: 21), у којој она тражи да се њен унук Максим, који „[...] чудан бјелег има, / – из главе му златне косе расту”, жив спали. Овде је важно напоменути да се најстаријем сину Стефана и Ангелине (у песми Анђелије) Бранковић, Максиму приписују особине карактеристичне за Вука Бранковића, Гргуревог ванбрачног сина, у народној епици познатијег као Змај Огњени Вук. Овде се јунакиња приближава својим злим, проклетим женама, која из сопствених победа брутално диже руку и на свој род. Има чак и песама где грехови деспотице Јерине надилазе сукоб с појединцима или породицом, и прерастају у злочинство над целокупним народом, а да се она и даље не проклиње. Таква је песма „Војвода Пријезда и труски цар” (Геземан 1987: 70), где се као основни разлог за потурчење паше Папазпаше наводе зулум и безакоње у српској деспотовини који се приписују и Ђурђу и Јерини. Јеринини прекршаји норме унеколико остају у породичном контексту у песми „Женидба Тодора од Сталаћа” (СНП II: 81), где се она истовремено назива и „Јерин[ом] госпођ[ом]”, али и „луд[ом] женск[ом] глав[ом]”. Пошто Тодор од Сталаћа отима девојку која је испрошена за Томаша, Јерининог рођеног брата, она по други пут хоће да је венча, чиме чини тежак грех који представља претњу по заједницу. Она не слуша глас здравог разума, „већ подсиљем окумила кума, / и подсиљем нагна свеште-

нике, / те венчала браца и снашицу”. Њена друштвена моћ овде расте, она има силно благо којим првобитно проси снаху и организује свадбу, али и манипулише другим људима који су принуђени да све удесе по њеној вољи. Расplet је ипак крвав, приликом свођења младенаца невеста убија младожењу, након чега су Јеринине руке везане, пошто јој Ђурађ упућује речи: „О Јерина, луда женска главо, / шта с’ тражила, још си мало нашла!” опомињући је да је сама крива за све што ју је задесило.

Разлози због којих је деспотицу Јерину Бранковић усмена традиција осудила као проклету жену и синоним за зло варирају од песме до песме. Клетву изриче њен унук Максим зато што је ћерку Мару удала за султана: „Бог т’ убио, моја стара бако! / Куд је дала, у зб час је дала! / С њоме дала и земљу и градове!” у песми „Ђурђева Јерина” (СНП II: 79). Затим је проклета зато што не трпи да било ко држи власт осим ње и, евентуално, њеног најужег круга породице, што је опевано у песми „Облак Радосав” (СНП II: 82) у којој самовољно наређује да се обе се бројни властелини. Ђурађ Бранковић самог себе поставља у нижи ранг од ње, не жели да реши то питање, већ Облак Радосава шаље код своје жене, да њу моли да му испуни оно што тражи. Од госпође Јерине, како се најпре у песми назива, настаје слика: „[...] Јерине проклете, / с њоме иде дванаест дворкиња, / те јој носе скуте и рукаве; / како клета на вјешала дође”. На крају је осуђена на тешке батине којима је Облак Радосав кроти и насиљем решава проблем с властелом: „те удари Ђурђеву Јерину: / колико је лако ударио, / са црном је земљом саставио”. Још један повод за бацање клетве на ову јунакињу јесте изградња Смедерева уз тешке намете и зулум на који је народ био приморан. У песми „Старина Новак и кнез Богосав” (СНП III: 1) Новак одлази у хајдуке јер је најпре принудно радио: „кад Јерина Смедерево гради, / па нареди мене у аргатлук, / аргатових три године дана, / и ја вукох дрвље и камење / све уз моја кола и волове, / и за пуне до три године, / ја не стекох паре ни динара, / ни заслужих на ноге опанке!”, а потом је још требало да плаћа и намет, јер деспотици град није био довољан сам по себи, желела је и раскош преко сваке мере: „Кад сагради Смедерева града, / онда стаде па и куле зида, / позлаћује врата и пенцере, па наметну намет на вилајет, све на кућу по три литре злата – / то је, брате, по триста дуката”. Српска деспотовина се овде не назива Ђурђевома, већ: „држав[ом] Јерине проклете”. Тако се лоше знамење преноси на читаву земљу која је и историјски у том периоду дефинитивно пала под турску власт. Најзад, Јеринино проклетство постаје општепознато у песми „Царица Милица и Змај од Јастреба” (Кашиковић 1951: стр. 141–159), где се Високи Стефан заљубљује у Јелену (овде Јеринину ћерку), али никако неће да је узме за жену да га не би клели, односно да ни сам не би дошао у контакт с родом који има наглашено негативан предзнак.

Ипак, највећа злочинства Проклете Јерине у народној епици односе се на удају ћерке Маре за турског султана и с њим повезано ослепљење синова који ће довести и до губитка државе. Усмена традиција узрок разарања макрокосмоса, деспотовине, проналази у нарушавању микрокосмоса, страшних догађаја у породици Бранковић који, истина, имају историјску подлогу, али се уз то безразложно приписују византијској принцези, странкињи која у очима народа оскрнављује племенит род својим сплеткама, а на неким местима јој се у злоделима придружује и Мара Бранковић. Чак се шест песама наше грађе баве поменути дешавањима и оне се могу тумачити као варијанте, с обзиром на то да имају готово истоветан сиже. То су: „Синови Ђурђа Смедеревца” (СНП II: 64), „Мајка Анђелија и деспот Јован” (СНП II: 87), „Змај Огњени Вук и цар од Стамбола”

(Петрановић 1867: 40), „Змај-Огњени Вуче и цар од Стамбола (Из Босне)” (Петрановић 1867: 41), „Два Деспотовића” (Стојадиновић 1869: 14) и „Змај Огњени Вук осветио баба” (Шаулић 1929: 45). Добар увид у овај круг варијаната нуде „Два Деспотовића” (Стојадиновић 1869: 14), где је епска радња најразвијенија. Песма почиње описом Маричине неупоредиве лепоте, њу просе „Седам краља од седам земаља / И осмога цара Бајазита”. Позиција деспотице Јерине јасна је већ на самом почетку песме, московски краљ тражи Марину руку од ње, а не од Ђурђа, она дочекује просце, организује њихов пријем и доноси одлуку поводом ћеркине удаје и судбине два сина. Први пут се атрибуира као „проклета” у тренутку када одбије руског владара, овде симболичног представника источне хришћанске традиције, непосредно пре него што крене да пише турском султану, изасланику муслиманске, средњовековној Србији туђинске културе. Став народног певача према Проклетој Јерини је негативан, он је окривљује и за породичну трагедију и за пад српске деспотовине, што је исказано у речима турских везира: „Чим ти даде ћерцу за љубоцу, / Предаће ти земље и градове, / И све бутун по земљи војводе; / Свака баба воле зету своје, / Него своје сину рођеному”. Султан прихвата да ожени Мару, Јерина дочекује свиту Мухур-сахибије са хиљаду Турака и предаје им ћерку коју пре тога саветује да ослепи браћу кад их она пошаље на истамбулски двор. Након што је удесила Марин одлазак, припрема се за ново злодело. Као оправдање за оно што ће учинити наводи да су Стефан и Гргур способни да преотму очеву власт: „Браћа твоја снагом и памети / Претекоше Кајицу Радоњу, / И свог бабу старог деспот-Ђурђа, / Мене мајку за леђа турише, / С војводама земљу утврдише”. Овде се она показује као апсолутистичка владарка која жели сву власт само за себе. Поред остарелог мужа, њој су једина претња српска властела и синови. Да би њена ћерка лакше спровела тајни план, Јерина синове учи погрешном понашању на путу за Стамбол с циљем да се и самом султану причини да њих двојица покушавају да му узурпирају власт. Ослепљење Стефана и Гргура према песми су организовале Јерина и Мара заједно. Као врхунац њиховог зверства искрсавају султанове сузе којем је жао два деспотовића, при чему султанија остаје хладна срца: „Ако очи извадит’ им нећеш, / Ја ћу шетат граду по бедену, / С бедена ћу у дењиз скочити”. Током ослепљења турски владар проклиње Мару: „Ој Марице, жив те Бог убио!”, али она и ту остаје прибрана, па завија њихове очи у златне марамнице и шаље их мајци. На Јерину баца проклетство читав народ због ослепљења синова приликом њиховог повратка у Смедерево: „Сузе рони и мало и велико, / Па Јерину куне свеколико: ’Бог г’ убио, Ђурђево Јерино! / Земљица ти кости изметала, / Душица ти раја не виђела, / Што оправи синце у душмане, / Те им црне очи извадише, / Сву Србију у црно завише”. Ово је једна од најстрашнијих клетви упућених Јерини Бранковић у читавој народној поезији. Али ту се њено зверство не завршава, она даље синове затвара у тамницу, а потом их из похлепе шаље да слепи гуслају по Србији, јер је њој потребно благо да би зидала куле и градове. Деспотовиће спасава Тодор од Сталаћа. Стефан умире, а Гргур се жени Анђелијом и добија троје деце, најпре Змај Огњена Вука, дете са змајевитим обележјима (којег отхрањује будимски краљ да га Јерина не би послала Турцима), а нешто касније и близанце Јована

и Максима који постају жртве своје бабе.⁸ Иако се Јерина радује рођењу два унука близанца, када довољно стасају да би учествовали у управљању земљом, она их шаље у Турску, као што је некада учинила са синовима. Коначна казна за сва злодела стиже од Змај Огњена Вука који избавља браћу, Мари вади очи, предаје их Јерини, а потом јој пребија руке и ноге а затим и ишиба до крви. Учешће деспотице Јерине Бранковић у управљању државом осликано је тамним бојама, она не трпи ничије мешање у њен домен друштвене моћи којом је толико опијена да је спремна да жртвује читаву породицу зарад сопствене доминације.

Након анализе целокупне грађе, видимо да се деспотица Јерина Бранковић најпре осликава позитивно или неутрално, што је специфично, како је већ показано, за најстарији слој епских народних песама. Потом прераста у јунакињу која чини лакше или теже злочине, при чему на њу није експлицитно бачено проклетство. У ове две групе песама она најчешће остаје у делокругу моћи резервисаном за женски род, а портретисана је углавном кроз породичне односе. Међутим, у највећем броју песама, као и предањима и приповеткама задобија епитет „проклета” због страховних поступања којима се приближава дијаболочној слици зле жене, задирући и у мушки домен моћи. Притом је неопходно нагласити да се сва злочинства неправедно приписују деспотици Јерини Бранковић, иако имају историјску подлогу. Лик Проклете Јерине, може се довести у везу са комплексом предања о Катарини Косачи, Марији Терезији и црној краљици (Пандуровић 2012), али и вилом као демонским бићем, барем када се говори о најмлађем нивоу предања, како показују теренска истраживања на простору Босне и Херцеговине (Палавестра 2003), Левче (Марковић 2004) и другде (Ђорђевић 1974). Зато је очигледно да се за њено име везују негативне представе о жени која се не потчињава мушкарцу, већ његову власт угрожава. Основни разлог за то могуће је тражити у чињеници да је туђинка, неко ко је потенцијално опасан за читаву заједницу као непознато и амбивалентно биће с оне стране. Најзад, „по титулама и моћи којом располаж[е], припад[а] домену *јавног*, улаз[и] у забран *мушке* моћи и власти и узурпир[а] их” (Пешикан Љуштановић 2006: 55). У усменој традицији се проклиње због тога што зида градове, окренута је против српског племства, али и народа који је принуђен на кулук и плаћање тешких намета, удаје ћерку Мару за турског султана, организује ослепљење синова, жели Турцима да преда унуке Максима, Јована и Вука. Видимо да „Живот није био наклоњен Бранковићима, а предање, још мање” (Спремић 1992: 516), али највећу неправду усмена традиција је без сумње начинила Јерини Бранковић, упамћеној као „проклета” због свега што ће Србију задесити након њеног дефинитивног пада под турску власт.

Литература

- Богишић 1878: В. Богишић, *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа*, књ. I, Биоград: Државна штампарија.
- Вукчевић 1934: М. Вукчевић, *Ђурђево Јерина у традицији и науци*, Вршац: Код Ј. Е. Кирхнера удове.
- Геземан 1987: Г. Геземан, *Ерлангенски рукопис: зборник старијих српскохрватских народних песама*, Никшић: Универзитетска ријеч.

7 Мара Бранковић је била удата за турског султана Мурата II. Жена султана Бајазита I била је Оливера Лазаревић, ћерка кнеза Лазара Хребељановића и кнегиње Милице. У народној песми је дошло до пермутације.

8 Важно је још једном напоменути да је Вук био Гргурев ванбрачни син, док Максим и Јован нису били његови, већ Стефанови и Ангелинини синови.

EIRENE BRANKOVIĆ BETWEEN HISTORY AND ORAL TRADITION

Summary

This paper deals with historical and literary figure of Serbian despotes Eirene Branković, and with her damnation given by folk epic poetry, and legends as well, in attempt to point to causal relationship between facts and fiction. Thereby, attention is given to traditional images on women and its influence on creation of very negative image of Eirene Branković who is mostly described as „damned“. A power that she possess is analyzed, and that power often gets out of female, private area of function and brakes into male, public domain.

Key words: Eirene Branković, damnation, history, legend, power.

Nataša S. Drakulić

- Јагић 1867: В. Јагић, *Хисторија књижевности народа хрватскога и српскога*, књ. I, Загреб: Штампарија Драгутина Албрецхта.
- Кашиковић 1951: Н. Кашиковић, *Народне пјесме*, Сарајево: Свјетлост.
- Ласкарис 1997: М. Ласкарис, *Византијске принцезе у српској средњовековној Србији*, Београд: Пешић и синови.
- Марковић 2004: С. Марковић, *Приповијетке и предања из Левча: нови записи*, Крагујевац – Београд: Центар за научна испитивања Српске академије наука и уметности и Универзитета – Чигоја штампа.
- Милићевић 2005: М. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд: Боок & Марсо.
- Ђорђевић 1974: Ј. Ђорђевић, *Нови записи народног песничтва*, Београд: МСЦ.
- Никол 2010: Д. Никол, *Византијске илемкиње: десет портрета, 1250–1500*, Београд: Утопија.
- Олесницки 1943: А. Олесницки, *Михајло Сзилдзуи и српска десетина*, Загреб: Хрватска академија знаности и умјетности – Народна тискара.
- Орбин 1968: М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Павловић 1980: Л. Павловић, *Историја Смедерева у речи и слици*, Смедерево: Музеј.
- Палавестра 2003: В. Палавестра, *Хисторијска усмена предања из Босне и Херцеговине*, Београд: Српски генеалогски центар.
- Пандуревић 2012: Пандуревић, Ј. Митске жене српских предања. *Базаарт*, април 2012. <http://bazaart.org.rs/category/izdanja/mitske-zene-srpskih-predanja/>. 2. 9. 2015.
- Пешикан Љуштановић 2006: Љ. Пешикан Љуштановић, Свете и проклете – жене из породице Бранковић у историји и усменој традицији, Смедерево: *Смедеревски зборник*, 1, Смедерево, 43–62.
- Петрановић 1867: Б. Петрановић, *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине: Ејске пјесме старијег времена*, књ. II, Београд: Српско учено друштво.
- Руварац 1934: И. Руварац, *Зборник Илариона Руварца: одабрани историски радови*, књ. I, Београд: Српска краљевска академија.
- СНП: В. Стефановић Караџић (1969), *Српске народне приповијетке*, Београд: Нолит.
- СНП II: В. Стефановић Караџић (1972), *Српске народне пјесме*, књ. II, Београд: Нолит.
- СНП III: В. Стефановић Караџић (1972), *Српске народне пјесме*, књ. III, Београд: Нолит.
- СНПр II: Младеновић, Недић, (1974), *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, књ. II, Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности.
- Спремић 1992: М. Спремић, Бранковићи у историји и предању, у: Р. Михалчић (ред.), *Бој на Косову – старија и новија сазнања*, Београд: Књижевне новине, 509–524.
- СР: В. Стефановић Караџић (1972), *Српски рјечник иштумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Београд: Нолит.
- Стојадиновић 1869: Б. Стојадиновић, *Српске народне пјесме (ејске)*, књ. I, Београд: Државна штампарија.
- Ферјанчић 1987: Б. Ферјанчић, Византинци у Србији прве половине XV века, Београд: *Зборник радова Византолошког института*, 26, Београд, 173–215.
- ХНП I/1: Броз, Босанац (1896), *Хрватске народне пјесме*, књ. I, св. I, Загреб: Тисак Карла Албрецхта.
- Чајкановић 1999: В. Чајкановић, *Српске народне приповијетке*, Београд: Гутенбергова галаксија.
- Шаулић 1929: Н. Шаулић, *Српске народне пјесме*, књ. I, Београд: Графички институт „Народна мисао“.